

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШКОЛАХ-ІНТЕРНАТАХ, ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 373.31.035 – 058.862 + 371.33 (045)

Ольга Поляновська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШКОЛАХ-ІНТЕРНАТАХ, ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито сутність поняття “правове виховання молодших школярів”, визначено мету та завдання правового виховання, названо його компоненти, описано особливості використання інтерактивних технологій з метою реалізації завдань правового виховання при роботі з дітьми-сиротами молодшого шкільного віку, що перебувають в школах-інтернатах.

Ключові слова: правове виховання, діти-сироти молодшого шкільного віку, інтерактивні технології, школи-інтернати.

Лит. 4.

Ольга Поляновская, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и психологии
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

ПРАВОВОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ-СИРОТ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА, КОТОРЫЕ НАХОДЯТСЯ В ШКОЛАХ-ИНТЕРНАТАХ, ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье описана сущность понятия “правовое воспитание младших школьников”, определены цель и задания правового воспитания, названы его компоненты, описаны особенности использования интерактивных технологий с целью реализации заданий правового воспитания при работе с детьми-сиротами младшего школьного возраста, которые находятся в школах-интернатах.

Ключевые слова: правовое воспитание, дети-сироты младшего школьного возраста, интерактивные технологии, школы-интернаты.

Olga Polyanovska, Ph.D., associate professor of Education and Psychology Department
Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical Academy

LEGAL EDUCATION OF ORPHANED CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WHO ARE IN BOARDING SCHOOLS WITH THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES

This article deals with the essence of the concept “legal education of primary school children”, defines goals and tasks of legal education, calls its components, describes features of interactive technologies in order to achieve the tasks of legal education while working with orphaned children of primary school age who are in boarding schools.

Keywords: legal education, orphans of primary school age, interactive technologies, boarding schools.

Постановка проблеми. Формування рис особистості молодшого школяра в навчально-виховних закладах інтернатного типу залежить від якості роботи педагогічного персоналу, організації навчально-виховного процесу та дозвілля. Правове виховання дітей-сиріт – важливий напрям роботи школи, який безпосередньо впливає на формування правової свідомості, правових знань та відповідальності за результати діяльності. Результат сформованості цих складників особистості учнів обумовлюється ефективністю здійснення правовиховної роботи закладу. У світі, що постійно змінюється, важливо вчити дітей набувати нові, необхідні для вирішення будь-якої ситуації знання протягом усього життя. Школа-інтернат не може раз і назавжди надати дітям способи розв’язання життєвих проблем,

оскільки вони досить швидко втрачають свою актуальність та дієвість, тому вона має шукати шляхи стимулювання учнів до розвитку протягом усього їх життя. Саме використання інтерактивних технологій у правовому вихованні інтерактивних технологій у правовому вихованні формуванню критичного мислення, активної громадянської позиції, адекватної самооцінки, творчості та свідомості, оскільки вони передбачають застосування діалогічного підходу, що визначає суб’єкт-суб’єктну взаємодію і збільшення міри свободи учасників навчально-виховного процесу, самоактуалізацію і самопрезентацію особистості учня. Лише наявність вищезазначених рис допоможе знайти правомірний вихід дитині-сироті із будь-якої непростой життєвої ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях М. Володько, О. Карпова, З. Воронова досліджено комплексний характер правового виховання та наголошено на необхідності його здійснення у ранньому віці. Науковий інтерес І. Запорожана привернула проблема педагогічних основ правовиховної роботи з молодшими школярами. Різним аспектам теорії правового виховання та організації навчально-виховного процесу в школах-інтернатах присвятили свої дослідження П. Вербицька (правове виховання у системі громадянської освіти), В. Загрева (правове виховання старшокласників у школах-інтернатах), Л. Канішевська (нові підходи щодо реалізації виховної діяльності в школах-інтернатах), О. Колосова (формування у молодших школярів основ правової культури в позаурочній діяльності), Л. Кузьменко (правова вихованість як компонент соціальної зрілості особистості), М. Подберезський (структура і поетапність реалізації правового виховання).

Проте на сучасному етапі розвитку початкової освіти в Україні залишається недостатньо дослідженою проблема правового виховання дітей-сиріт молодшого шкільного віку через використання інтерактивних технологій у школах-інтернатах.

Мета статті – проаналізувати можливості використання інтерактивних технологій у здійсненні правового виховання дітей-сиріт молодшого шкільного віку в навчально-виховних закладах інтернатного типу.

Виклад основного матеріалу. Навчально-виховний заклад інтернатного типу забезпечує розвиток та навчання дітей-сиріт, проте слабким аспектом його діяльності є здійснення педагогічної соціалізації дітей, формування у них активної життєвої позиції, вміння вберегти себе від зазіхань на свої права та дотримуватися обов'язків, досягати бажаного законним шляхом. Тому правове виховання беззаперечно потрібно розпочинати вже у молодшому шкільному віці.

Головне завдання правового виховання полягає у формуванні в учнів уміння самостійно аналізувати інформацію, факти і явища суспільного життя, поєднувати знання прав з умінням їх дотримуватись, робити правильний вибір у складних життєвих ситуаціях, розуміти наслідки проступків та їх значимість для суспільства, держави, окремих громадян, усвідомлювати зв'язки між інтересами особи та наслідками її діяльності.

Знання законів, своїх прав і обов'язків допоможе дітям-сиротам подолати негативні тенденції сьогодення, що позитивно вплине на

реалізацію завдань ранньої профілактики, ефективного використання чинного законодавства у боротьбі з протиправними проявами серед дітей у школах-інтернатах.

Велике виховне і профілактичне значення має сам факт знання дитиною певного закону, норм поведінки, своїх обов'язків, розуміння нею шкоди від порушення закону, невідворотності відповідальності за скоєне. Людина не виконуватиме припису правової норми, якщо вона не поважатиме її, не матиме відповідного переконання в її правильності [2]. Його формування дуже важливе у житті дитини-сироти, адже у дорослому віці вони знатимуть, як правильно себе поводити, як захищати свої права, а також, які обов'язки виконувати.

Головна мета правового виховання учнів, які знаходяться в інтернатних закладах, полягає в тому, щоб, спираючись на наявні в них знання, вплинути на інтелектуальну, емоційну і вольову сфери свідомості. Такий вплив надасть можливість сформувати правильну правову орієнтацію, поважне ставлення до законів і моральних норм суспільства, усвідомлений вибір правомірних варіантів поведінки, почуття особистої відповідальності й розуміння невідворотності покарання за правопорушення, переконаність у необхідності знання законів для нормальної життєдіяльності суспільства і його членів, звичку дотримуватись чинного законодавства, брати участь у боротьбі з правопорушеннями. Важливим завданням правового виховання є формування у дітей-сиріт звички виконувати вимоги закону. Людина, вихована у рамках закону, має завжди зіставляти свої дії з вимогами права [1].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що правове виховання молодших школярів є складним процесом вивчення і засвоєння ними теоретичних основ права, формування правових уявлень і понять, розвиток на цій основі правосвідомості та правової вихованості, мотивів діяльності та культури правового мислення, організації досвіду правомірної поведінки і діяльності, що складає правову культуру особистості.

На думку В. Загреви, правове виховання учнів включає такі компоненти: формування правосвідомості учнів (опанування правовими знаннями; вироблення позитивного ставлення до правових норм; переконаність у них як в основі соціальної справедливості й захищеності кожної особистості) та вироблення досвіду правової поведінки, демократичних стосунків, правомірних дій. Правова вихованість учня розглядається ж

інтегративна якість особистості, в основі якої лежить єдність свідомості (усвідомлення справедливості права й закону, сприйняття правової поведінки) й правомірної діяльності як природної основи життя [3].

Найбільший потенціал для формування усвідомлених правових знань, правомірної поведінки у дітей-сиріт молодшого шкільного віку, що перебувають у школах-інтернатах, на нашу думку, мають інтерактивні технології. Вони мають цілком конкретні та прогнозовані цілі, одна з яких – створення комфортних умов навчання та виховання, за яких той, хто навчається чи виховується, відчуває свою успішність, інтелектуальну самостійність, що робить продуктивним сам процес здобуття знань.

Одна з особливостей інтерактивного навчання – залучення всіх учасників виховного процесу до активного пізнавального пошуку. Застосування інтерактивних технологій у правовиховній діяльності з молодшими школярами сприяє формуванню критичності мислення особистості, що не дозволяє піддаватися впливу чужих думок, а, правильно оцінюючи їх, бачити сильні та слабкі сторони, виявляти цінні моменти та допущені помилки.

Особлива цінність інтерактивних технологій у тому, що діти-сироти вчать ефективно співпрацювати в групі. І саме ці навички будуть їм необхідні в дорослому житті. Окрім того, інтерактивні технології сприяють соціалізації особистості, усвідомленню себе як частини колективу, визначенню своєї ролі у ньому та розкриттю особистісного потенціалу і безперечно формуванню правової культури. До них належать (за О.І. Пометун та Л.В. Пироженко) [4]: робота в парах, ротацийні (змінні трійки), два-чотири-всі разом, карусель, робота в малих групах, “акваріум”, мозковий штурм, “незакінчені речення”, “дерево вирішень”, “метод прес”, дебати, технології ситуативного моделювання (ігри-імітації, драматизації, рольові ігри) та ін.

Молодшим школярам доцільно пропонувати роботу в парах. Такий вид діяльності спонукає до розвитку у них умінь спільно виконувати завдання, вчить поважати думку іншого, самому висловлювати ідеї, приймати спільне рішення. Отож, з метою закріплення знань прав дітей учні 3 – 4-х класів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт можуть отримати завдання прочитати та проаналізувати такі казки: Г.Х. Андерсен “Снігова королева”; брати Грім “Білосніжка та семеро гномів”; С.Я. Маршак “Дванадцять місяців”; Ш. Перро “Попелюшка”; англійська народна казка “Троє поросят”; українські народні казки

“Колобок”, “Івасик-Телесик” та ін. Після того, як учні визначать, які саме права героїв порушувались, доцільно запропонувати дітям відшукати, в якому із документів і де прописані ці права. Наприклад, аналізуючи казку Ш. Перро “Попелюшка”, молодші школярі виявили права і пригадали документи, у яких вони зазначені, зокрема, до них зарахували такі: дитина має право на відпочинок (Конвенція ООН про права дитини, ст. 31; Загальна декларація прав людини, ст. 24; Конституція України, ст. 45); право на захист від усіх форм небалого ставлення, жорстокості та експлуатації та насильства (Конвенція ООН про права дитини, ст. 16, 19; Загальна декларація прав людини, ст. 4 – 5; Декларація прав дитини, пр. 9; Конституція України, ст. 48; Закон України “Про охорону дитинства”, ст. 10); право на повноцінне харчування (Конвенція ООН про права дитини, ст. 24; Декларація прав дитини, пр. 4; Конституція України, ст. 48; Закон України “Про охорону дитинства”, ст. 8); право на здорове зростання і розвиток (Декларація прав дитини, пр. 2, 4); діти не повинні залучатись до примусової праці (Конвенція ООН про права дитини, ст. 32, 36).

Використання інтерактивної технології “Обговорення ситуацій” передбачає підготовку заздалегідь виховних ситуацій. Наведемо приклад такої ситуації для обговорення з молодшими школярами:

На перерві

Продзвенів дзвінок. Ірина Петрівна звернулася до класу:

- Урок закінчено. Можете відпочивати.

- Ура! Перерва! – закричали діти.

Петрик миттю вибіг з класу і з розбігу застрибнув на сходи та стрімголов з'їхав вниз. Він навіть не встиг помітити, що хлопчик з першого класу стояв унизу, а коли помітив, то вже не встиг зупинитись. Хлопчик впав та розплакався.

Така робота сприяє формуванню в учнів терпіння один до одного, поваги, розумінню своїх однокласників, налагодженню продуктивного спілкування з різними людьми. Соціально-виховні ситуації, які доцільно пропонувати дітям-сиротам для обговорення мають бути безпосередньо спрямовуванні на реалізацію завдань правового виховання, їх змістове наповнення має передбачати опис випадків у поведінці дітей, що не відповідають закону, загальнолюдським цінностям, та потребувати ґрунтовного аналізу молодшими школярами хибності таких поведінкових проявів.

Робота за технологією два-чотири-всі разом повинна спрямовуватись на обговорення

дискусійних питань. Такими питаннями можуть бути наступні: “Що треба зробити, щоб уникнути сварки?”, “Чому треба виконувати доручення вчителів та вихователів?”, “Чому себе змінити найважче?”. Наприклад, обговорюючи питання, що потрібно зробити, щоб уникнути сварки, діти можуть називати такі аргументи: не реагувати на провокації, стримувати свої емоції, пояснити іншій дитині, що можна просто обговорити проблему, запитати поради у вчителя. Обговорюючи питання, чому себе змінити найважче, діти висловили такі припущення: тому що самому не помітно, що саме треба у собі змінити; для того щоб міняти інших, треба їм про це лише сказати, а щоб змінити себе – треба багато працювати; тому що свої недоліки важко помітити та зрозуміти; легше, – коли твої проблеми вирішують інші, але, крім самого себе, ніхто не зможе мене змінити. Отже, пошук відповіді на ці проблемні запитання сприяв кращому розумінню своїх особливостей характеру учнями, зниженню агресивності.

Робота в малих групах може проводитись на основі попередньо прочитаних українських народних казок. Кожній групі (не більше 4-х – 5-ти учнів) доцільно запропонувати охарактеризувати одного з героїв: Козу-Дерезу (казка “Коза-Дереза”), Лисичку, Журавля (казка “Лисичка та Журавель”), братів (казка “Закопане золото”), Юрка (казка “Про неробу Юрка, маминого синка”) та ін. Зокрема, характеризуючи Козу з казки “Коза-дереза” діти, зазвичай, роблять висновок, що вона дуже брехлива, невихована, а ще й нахабна і зла, також вони відзначають, що вона порушила право Зайчика на житло, вигнавши його та незаконно оселившись в його оселі. Окрім того, героїня казки погрожувала всім, хто намагався її звідти вигнати, а ще зруйнувала сім’ю діда. Описуючи образи дідової та бабиної дочки із казки “Дідова дочка й бабина дочка”, діти-сироти зробили важливий висновок – якщо ти чиниш зло, то обов’язково маєш за нього відповідати. Тобто такий підсумок дозволить дітям зрозуміти сутність понять “вчинок” та “наслідок”, а, отже, й збагнути, що за злочинні дії чекатиме покарання. Отже, такий аналітико-синтетичний підхід до роботи над казками сприяє формуванню вміння розрізняти добре та погане, закріпленню знань дітей з права, вміння аналізувати вчинки та робити соціально-позитивний вибір.

Технологія “Акваріум” сприяє формуванню вміння у дітей-сиріт молодшого шкільного віку, що перебувають у навчально-виховних закладах інтернатного типу, спільно вирішувати завдання, дискутувати аргументовано та вміти доводити

свої думки. Для застосування цієї технології попередньо з дітьми доцільно розглянути виховні ситуації з прикладами порушень поведінки, за змістом яких потім і поставити проблемні запитання та організувати роботу. Наведемо приклад однієї з таких ситуацій.

Наталіна лялька

Наталія поверталася зі школи із дуже гарним настроєм. Сьогодні мама подарувала їй нову ляльку, та ще й гарні оцінки отримала.

Вона показувала однокласницям нову іграшку, і всі дівчатка сказали, що лялька дійсно дуже гарна. Дівчинка поспішала додому, наче на крилах... І от раптом їй дорогу перегородили Настя та Іра – учениці з іншого класу.

- Віддай ляльку! – сказала Настя.

- Не віддам, вона моя!

- Віддай, а то гірше буде!

- Ні!

- Ну що ж, сама напросилась...

Іра штовхнула дівчинку, та спіткнулась і впала, а Настя тим часом взяла портфель і забрала ляльку.

Поки Наталія підвелася, дівчат вже й сліду не було. Вона заплакала та засмучена пішла додому.

Поділивши дітей на групи, які по черзі займатимуть місце в “акваріумі” (центр класу або перша парта середнього ряду), рекомендуємо поставити кожній з них по одному проблемному запитанню для колективного обговорення: Як можна охарактеризувати вчинок дівчат?; Чому не можна брати чужі речі, якщо навіть дуже хочеться їх мати?; Яке покарання може спіткати дівчат?; Що треба було б зробити школяркам, щоб виправити ситуацію?

Інтерактивна технологія “Незакінчені речення” сприяє формуванню вміння у дітей міркувати та висловлювати власну думку, отримувати знання про правомірні способи задоволення потреб. У підсумковій частині виховних заходів можна її ефективно використовувати з метою забезпечення рефлексії. Дітям можна запропонувати продовжити такі речення: Сьогодні я зрозумів, що..., Я маю подякувати..., Я маю виконувати такі обов’язки..., Я поважаю..., Я не можу..., Я не маю права..., Від сьогодні я.... Продовжуючи речення “Я не маю права...”, діти, зазвичай, називають такі закінчення: бити когось, кривдити, обзивати, обманювати, красти, не слухатись вчителя чи вихователя, кривдити менших, псувати комусь настрій. Наприклад, продовжуючи речення “Я змінив би у собі...”, молодші школярі пропонують

такі варіанти відповіді: став би менше обманювати; хочу стати більш добрим та слухняним; хотів би краще одягатися; хотілось би, щоб мене поважали; хотілося б стати спокійнішим; мати більше іграшок, більше друзів, кращі оцінки та ін. Давати відповідь на це запитання дітям-сиротам досить важко, проте отримані результати дозволили зробити висновок, що діти більше бажають зовнішніх змін, ніж внутрішніх. У процесі роботи вони дізналися нові способи боротьби з негативними навичками, звичками, подолання недоліків у поведінці.

Метою використання технології “Дерево вирішень” є вчити дітей аналізувати ситуації, визначати кілька варіантів їх розв’язання та формувати вміння робити правильний вибір і приймати рішення, які відповідають нормам закону. Наприклад, після перегляду казки “Попелюшка” молодші школярі отримали завдання знайти кілька варіантів того, як можна було б змінити життя головної героїні. Вони вирішили, що дівчинка могла б поводитись по-іншому: втекти з дому; нічого не робити; розказати про все батькові. Наступним етапом було обговорення позитивних та негативних наслідків кожного варіанту поведінки, запропонованого молодшими школярами.

“Метод прес” сприяє не лише констатуванню факту якоїсь проблеми, але й чіткій аргументації своєї позиції. Робота має виконуватись за певним шаблоном. Кожна дитина-сирота повинна отримати картку, на якій було б написано прислів’я та зазначалася схема роботи над ним. Дітям треба запропонувати висловити свою думку, пояснити, у чому полягає їх точка зору. Для цього їм потрібно продовжити речення, що розпочиналося б такими словами: “Я вважаю, що...” Другий етап полягав би у поясненні причини, чому саме дитина має таку думку, тобто треба було б навести аргументи. Речення пропонується розпочати такими словами: “Тому що...”. Далі потрібно навести приклад, додаткові аргументи на підтримку їхньої думки (... , наприклад, ...). Останнім етапом роботи над прислів’ям є узагальнення думки та формулювання висновку (Отже, ... таким чином...). Наведемо приклад роботи над прислів’ям “Чужим добром не розбагатієш”. На картці учня 2-го класу був зроблений такий запис: “Я вважаю, що чужим добром не розбагатієш, бо це – погано. Тому що якщо річ не твоя, то ти не маєш права її брати, оскільки це протизаконно.

Наприклад, якби у мене хтось щось вкрав, то я б дуже засмутився і хотів би, щоб крадія покарали. Отже, красти не потрібно”.

Молодшими школярами доцільно запропонувати такі прислів’я для аналізу: чужим добром не розбагатієш; не бери, де не поклав; не копай іншому ями, бо сам упадеш; не сунь носа до чужого проса; не одежа красить людину, а добрі діла та ін. Після завершення цієї роботи діти-сироти мають здати свої картки педагогу, далі доцільно провести колективне обговорення з орієнтацією на тлумачення, зроблені дітьми у письмовій формі. Зміст прислів’їв добирався з орієнтацією на формування у дітей правової свідомості, бажання правомірно задовольняти свої потреби.

Висновки. Використання інтерактивних технологій у правовому вихованні сприяє не лише набуттю знань про право, формуванню правової свідомості, культури загалом, а й виробленню уміння у дітей-сирит молодшого шкільного віку працювати в колективі, узгоджувати з ним власні інтереси, йти на компроміс, робити правильний вибір у проблемних ситуаціях, що не суперечить нормам закону, засвоєнню норм правомірної поведінки, способів продуктивного спілкування, розв’язання конфліктних ситуацій, аналізу недоліків власного характеру. Подальших наукових досліджень потребує проблема адаптації змісту правового виховання у школах-інтернатах відповідно до психологічних особливостей та соціальних потреб дітей-сирит молодшого шкільного віку.

1. Гільбух Ю.З. Шкільний клас: як пізнавати й виховувати його душу / Ю.З. Гільбух, О.В. Киричук; АПН, Ін-т психології. – К., 1994. – 208 с.

2. Головченко В.В. Завдання, структура та зміст правового виховання учнівської молоді / В.В. Головченко // Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнівської молоді: наук.-метод. зб. ст. / за заг. ред. В.П. Пастухова. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 36 – 60.

3. Загрева В.Я. Правове виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл-інтернатів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07/В.Я. Загрева; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2002. – 19 с.

4. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання [Текст]: наук.-метод. посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пирожченко; заг. ред. Пометун: Олена Іванівна. – К.: А.С.К., 2006. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2013